

UNIVERSITATEA DIN CRAIOVA

FACULTATEA DE LITERE

EVOLUȚIA TERMINOLOGIEI GRAMATICALE

ROMÂNEȘTI

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător științific:

Prof. univ.dr. ION TOMA

Doctorand:

Adriana Briceag (Sindie)

CRAIOVA

2015

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Evoluția terminologiei gramaticale românești

Evoluția și modernizarea societății au determinat schimbări inerente în toate domeniile, implicit în cel lingvistic, fapt datorat selectării celor mai potriviți termeni, fie prin crearea unor termeni noi, fie prin păstrarea celor deja existenți sau prin împrumutul termenilor de la un domeniu la altul. Astfel, s-au conturat terminologiile corespunzătoare fiecărui domeniu, care au fost supuse periodic modificărilor. De altfel, terminologia devine o știință interdisciplinară complexă, cu mai multe direcții de cercetare, care tinde tot mai mult spre o disciplină lingvistică.

Analiza dinamismului terminologiei și a evoluției acesteia ne-a determinat să abordăm ca obiect de cercetare al acestei lucrări *terminologia gramaticală românească*, așa cum apare de-a lungul timpului. În acest scop, demersul nostru științific a presupus selectarea unor lucrări de referință din domeniul lingvistic, constituirea unei anexe cu termenii cei mai reprezentativi și mai frecvenți și analiza acestora din punct de vedere *sintagmatic, paradigmatic, sincron, diacronic*.

Obiectul cercetării din lucrarea de față îl constituie terminologia gramaticală românească, care a evoluat din 1757, anul apariției gramaticii lui Dimitrie Eustatievici Brașoveanul, până în 2010, anul editării *Gramaticii de bază a limbii române* de către colectivul redacțional al Academiei Române. De-a lungul celor trei perioade pe care le-am delimitat (1757-1881; 1881-1954, 1954 până în prezent), s-au remarcat mai mulți lingviști care au elaborat lucrări de referință, contribuind la conturarea din perspectivă noțională și terminologică a gramaticii limbii române. În ultimele două perioade, terminologia s-a îmbogățit considerabil, într-un ritm accelerat, date fiind interesul acordat limbii române și rapiditatea circulației informației.

Terminologia este examinată din *perspectivă diacronică*, raportându-se, deci, la istoria limbii literare, inventariind elementele lingvistice într-o cercetare complexă, transdisciplinară. Faptele de limbă sunt corelate cu factorii sociali, culturali care au influențat epoca analizată.

Am extins analiza lexico-gramaticală și etimologică a termenilor, urmărind *dinamica termenilor* și, totodată, variația acestora în discurs, în cadrul disciplinelor care și-au însușit termenii respectivi. Astfel, am evidențiat rolul *semanticii* și *pragmaticii*, prin care am stabilit valorile contextuale ale termenilor.

Prin *perspectiva lingvistic-descriptivă*, am urmărit dinamica terminologiei, mobilitatea conceptuală și migrarea termenilor, care au avut ca efecte: *determinologizarea, terminologizarea și interdisciplinaritatea*. În acest demers, dicționarele generale și specializate, pe de o parte și lucrările de specialitate, pe de altă parte, s-au dovedit a fi instrumente utile.

Caracterul inovator al tezei rezidă în viziunea de ansamblu a terminologiei gramaticale românești și delimitarea a ceea ce constituie *tradiție și inovație* în domeniu, utilizând *perspectivele diacronică și sincronică*.

Am folosit în lucrarea noastră diverse metode specifice, menite să redea evoluția termenilor din gramaticile românești, începând cu anul 1757 până în prezent.

În primul rând, am utilizat *analiza paradigmatică*, metodă de cercetare care reliefează și interpretează sensul specializat al termenilor accesibili și celor care nu sunt specialiști în domeniul lingvistic, valorificând relațiile semantice de sinonimie.

În al doilea rând, prin *analiza sintagmatică* am luat în calcul termenii specifici lexicului aferent fiecărui domeniu și semnificațiile textuale, contextuale ale acestora.

De asemenea, am utilizat *analiza descriptivă*, metodă de cercetare lingvistică, ce are ca scop *analiza de conținut* a termenilor selectați și *studiul comparativ* al termenilor apăruiți de la o perioadă la alta. Astfel, am ilustrat evoluția termenilor, precum și a noțiunilor gramaticale, corelându-le cu reflectarea în lucrările lexicografice generale (*DEX, MDN*) sau speciale (*DSL, GALR, GBLR*).

Totodată, am studiat lucrările de referință ale unor lingviști care au avut preocupări constante în crearea unei limbi unitare din punct de vedere fonetic, lexical, morfologic și sintactic, precum și în stabilirea lexicului celui mai potrivit, care să redea cu fidelitate noțiunile gramaticale.

Structura tezei însumează cinci capitole:

Capitolul I- *Termen și terminologie științifică*

Capitolul al II-lea- *Stadiul actual al cercetărilor în domeniul terminologiei lingvistice românești*

Capitolul al III-lea- *Terminologia gramaticală în vechile gramatici românești*

Capitolul al IV-lea- *Terminologia gramaticală românească modernă*

4.1. *Primele gramatici academice*

4.2. *Gramaticile academice elaborate de colective de specialiști*

4.3. *Alte gramatici*

Capitolul al V-lea *Tradiție și înnoire în terminologia gramaticală românească*

5.1. Dinamismul terminologiei gramaticale românești

5.2. Tradițiile terminologiei gramaticale românești

5.3. Înnoirile periodice ale terminologiei gramaticale românești

Primul capitol, *Termen și terminologie științifică*, realizează o incursiune în domeniul care dezbate *termenul și terminologia*. Am configurat *termenul* prin expunerea definițiilor întâlnite în lucrările lexicografice, marcând și distincția dintre *cuvânt și termen*, trăsăturile termenilor. Am realizat conturarea semantică a *terminologiei* prin redarea definițiilor întâlnite în dicționarele generale, dar și speciale, demonstrând, astfel, relația de interdependență stabilită între *terminologie și lexicografie*. Am dezbătut, pe de o parte, trăsăturile definiției, diferențele și legătura dintre *terminologia externă*, accesibilă și vorbitorului obișnuit și cea *internă*, care se adresează numai specialistului într-un anumit domeniu. Pe de altă parte, am marcat existența unei legături strânse între *lexicul comun (LC)* și *cel specializat (LS)*, precum și a fenomenelor lingvistice: *determinologizarea* sau *hiperspecializarea* termenilor, ce presupune migrarea termenilor din *lexicul specializat* în *lexicul comun* și invers. Nu în ultimul rând, am dezbătut relația dintre *diacronie și sincronie*, respectiv *terminologia descriptivă și cea normativă*, având în vedere că obiectul cercetării îl reprezintă originea și evoluția termenilor gramaticali din limba română.

Capitolul al II-lea, *Stadiul actual al cercetărilor în domeniul terminologiei lingvistice românești*, vine să exemplifice contribuțiile specialiștilor în dezvoltarea terminologiei lingvistice românești, determinate de evoluția lexicală a limbii române, menite să sprijine tendința vorbitorilor obișnuiți, care, în diverse tipuri de comunicare, apelează la termenii specializați. Eforturile lingviștilor români au dat roade mai târziu, dat fiind faptul că primele dicționare de termeni, precum și studiile de specialitate au abordat, mai întâi, domeniile tehnice.

În domeniul terminologiei, au apărut câteva dicționare consacrate domeniului științific, *Dicționarul etimologic de termeni științifici* (2003) al lui Nicolae Andrei, *Formarea terminologiei științifice românești* (1962) a lui Neculai Alexandru Ursu, *Probleme de terminologie lingvistică* (1975) în viziunea lui Victor Vascenco, care au exclus sfera lingvisticii. Ulterior, au fost întreprinse mai multe demersuri de cercetare în domeniul lingvistic.

Printre cercetătorii care s-au arătat interesați în abordarea terminologiei lingvistice românești i-am amintit pe următorii specialiști: Lazăr Șăineanu (*Lingvistica contemporană sau Școala Neo-Gramaticală*, 1890), Georgeta Ciobanu (*Elemente de terminologie*, 1998), Ioana Vintilă-Rădulescu (*Terminologia și problemele ei actuale*, 1999), Eugeniu Pavel și Costin

Rucăreanu (*Introducere în terminologie*, 2001), Ileana Busuioc și Mădălina Cucu (*Introducere în terminologie*, 2001), Angela Bidu-Vrănceanu (*Lexic științific interdisciplinar*, 2001), Aurelia Bălan Mihailovici (*Noțiuni de terminologie: despre viața cuvintelor și problemele terminologiei actuale*, 2003), Adriana Stoichițoiu-Ichim (*Creativitate lexicală în româna actuală*, 2006), Angela Bidu-Vrănceanu (*Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*, 2007), Mariana Pitar (*Manual de terminologie și terminografie*, 2009), Angela Bidu-Vrănceanu (coordonator) (*Terminologie și terminologii I- 2010, II- 2012*), Gleb Drăgan (*Terminologie cognitivă. Volum antologic*, 2012).

S-au evidențiat contribuțiile lingviștilor Adriana Stoichițoiu-Ichim, Angela Bidu-Vrănceanu, Gabriela Pană Dindelegan, Valeria Guțu Romalo, care au reluat subiectul terminologiei lingvistice românești în numeroase articole, studii de specialitate.

În capitolul al III-lea, *Terminologia gramaticală în vechile gramatici românești*, am întreprins o analiză din perspectivă *diacronică* și *sincronică*. Am delimitat, în acest sens, trei perioade marcante pentru evoluția terminologiei gramaticale românești, prin apariția lucrărilor de specialitate care au abordat limba română la nivel morfosintactic. Din considerente istorice, luând în calcul și epoca de trecere către româna literară modernă, am considerat optimă periodizarea următoare: 1) 1757-1881; 2) 1881-1954; 3) 1954 până în prezent.

Am denumit perioada cuprinsă între anii 1757 și 1881 *perioada premodernă*, a gramaticilor vechi, întrucât este etapa în care gramatica limbii române se formează, sub aspect noțional și terminologic, reflectând cel mai bine dinamica terminologiei gramaticale.

Din numeroasele lucrări de specialitate, am selectat cele mai reprezentative treisprezece gramatici, prezentând viziunea autorilor în ceea ce privește definirea gramaticii, delimitarea celor două părți ale acesteia, a părților de vorbire, a categoriilor gramaticale, a părților de propoziție, a propozițiilor, precum și termenii corespunzători noțiunilor respective.

Corpusul supus analizei a fost constituit din următoarele lucrări de gramatică:

Tâlcuirea sau arătarea gramaticii slavonești a învățătorului Staicu de la Școala de slavonie din Târgoviște

Dimitrie Eustatievici Brașoveanu, *Gramatica rumânească, Ediție, studiu introductiv și glosar de Neculai Alexandru Ursu*, 1969, București

Macarie, *Gramatica rumânească*, 1772

Samuil Micu și Gheorghe Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (1870)

Ienăchiță Văcărescu, *Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orândueleur gramaticii românești*, 1787, Râmnic

Toader Școleriu, *Lecciónes adecă cuvîntare, scoase de la întîie parte a gramaticii... În tipografie ce politicească, În târgul Iașului, 1789*

Radu Tempea, *Gramatică românească alcătuită de...*, 1797, Sibiu

Ion Budai-Deleanu, *Scrieri lingvistice*, 1970, București

Constantin Diaconovici Loga, *Gramatica românească*, 1973, Timișoara

Ion Heliade-Rădulescu, *Gramatică românească*, 1828, (ediție și studiu de Valeria Guțu Romalo), 1980, București

Petru M. Cîmpeanu, *Gramatica românească*, 1848

Nicolau Bălășescu, *Gramatica română pentru seminarii și clase mai înalte (ediția I) (1848) și Elemente de gramatica română pentru școlarii începători, lucrute de Nicolau Bălășescu*, (ediția a II-a), 1850, București

Timotei Cipariu, *Gramatica limbei române, Partea I. Analitică și Gramatica limbei române, Partea a II-a. Sintetică*, în *Opere*, vol. II, 1992, București

Analizând lucrările gramaticienilor care s-au remarcat prin preocuparea și concepțiile demne de luat în seamă, am ajuns la concluzia că, începând cu *Gramatica* (1757) lui Dimitrie Eustatievici Brașoveanul până la *Gramatica* lui Timotei Cipariu, al cărei al doilea volum a fost tipărit în anul 1877, s-au înregistrat eforturi remarcabile în sensul unificării și normării limbii române.

Lucrările de specialitate de la sfârșitul secolului al XVIII-lea arată că termenul *gramatică* reprezenta un domeniu științific, care avea subdomeniile: *fonetica*, *ortografia*, *sintaxa* și *etimologia* (cu variantele: *etimologhie*, *etymologie*, *etimologhia* sau *deducerea cuvintelor*, *etimologhia*, *adică iscodirea vorbei*), denumind *morfologia*.

Lucrările lexicografice de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea au inclus termenul *morfologie* numai ca parte a anatomiei, păstrând termenul *etimologie* pentru a desemna „știința formelor, împreună cu fonetica constituie partea etimologică a gramaticii” (Diaconovici 1902), spre deosebire de lucrările de specialitate din prima jumătate a secolului al XX-lea, care au utilizat termenul *morfologie* în accepția actuală (Pușcariu 1913: 118, 1920: 230) (v. Bidu- Vrănceanu 2010: 57-60).

Analizând această perioadă, am extras câteva concluzii care privesc încadrarea cuvintelor în clasa părților de vorbire. Astfel, am remarcat includerea *substantivelor* și a *adjectivelor* în clasa *numelor*, precum și confuziile create în jurul pronumelui negativ și de întărire, al numeralului colectiv și al celui adverbial, care nu apar denumite ca atare, în tipologia pronumelui, respectiv a numeralului. Părerii împărțite au fost semnalate și în privința existenței celui de-al treilea gen, *neutru*, în desemnarea numărului conjugărilor verbelor,

precum și în includerea ablativului în categoria gramaticală a cazurilor. Termenii împrumutați sunt dublați, prin calchiere, întocmai pentru a facilita înțelegerea lor de către nespecialiști și, mai ales, în scop didactic. De asemenea, apar dublări ale termenilor și în limba latină, îmbinări libere ale cuvintelor sau frazeologisme pentru a denumi un termen. O altă constatare privește termenii greoi și amplii, care denumesc timpurile verbelor.

Am ajuns, de asemenea, la concluzia că gramaticienii care au dezbătut în lucrările lor morfologia și sintaxa, au acordat mai multă atenție morfologiei, în detrimentul sintaxei, cu repercusiuni asupra terminologiei aferente, care s-a dezvoltat în perioadele următoare.

Comunicarea specializată eficientă, care să redea conceptele științifice prin cel mai potrivit termen devine obiectivul fiecărei științe. De aceea, *perioada premodernă* se caracterizează prin dinamism motivat de încercările gramaticienilor de a exprima conceptele lingvistice prin intermediul unor termeni accesibili, fideli noțiunii.

Cuvintele-cheie ale acestei perioade ar putea fi *schimbare, varietate, tradiție și inovație*.

Capitolul al IV-lea, *Terminologia gramaticală românească modernă*, este structurat în trei subcapitole:

4.1. *Primele gramatici academice;*

4.2. *Gramaticile academice elaborate de colective de specialiști;*

4.3. *Alte gramatici.*

Capitolul continuă analiza celorlalte două etape în evoluția terminologiei gramaticale românești, pe care le-am denumit *perioada modernă* (1880-1954), respectiv *perioada contemporană* (1954- până în prezent).

Am constituit *corpusul* supus analizei lingvistice din următoarele lucrări elaborate atât de autori individuali, cât și de colective de specialiști:

Gramatica română pentru învățământul secundar, teorie și practică. Partea I, Etimologia (1891) de Hariton Tiktin;

Gramatica română, vol. I, Fonetica și morfologia (1892) de Alexandru Lambrior;

Gramatica română pentru învățământul secundar, teorie și practică. Partea a II-a, Sintaxa (1893) de Hariton Tiktin;

Gramatica română, vol. al II-lea, Sintaxa (1893) de Alexandru Lambrior;

Gramatica elementară a limbii române (1897) de Alexandru Philippide;

Gramatica limbii române (1937) (ediția I), 1946 (ediția a II-a) de Iorgu Iordan;

Gramatica limbii române (1945) de Alexandru Rosetti și Jacques Byck;

Limba română contemporană (1954) de Iorgu Iordan;

Gramatica limbii române editată sub egida Academiei Române (1954);
Gramatica limbii române editată sub egida Academiei Române (1963);
Structura morfologică a limbii române contemporane (1967) de Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu;
Sintaxa limbii române (1976) de Valeria Guțu Romalo;
Limba română, vol. I, Privire generală (ediția din 1976) de Sextil Pușcariu;
Gramatica limbii române (1982) de Ion Coteanu;
Gramatica pentru toți (1997), ediția a III-a, de Mioara Avram;
Gramatica limbii române (2001) de Gheorghe Constantinescu-Dobridor;
Gramatica limbii române, Cuvântul, I (2005) editată sub egida Academiei Române;
Gramatica limbii române, Enunțul, II (2005) editată sub egida Academiei Române;
Gramatica de bază a limbii române (2010) editată sub egida Academiei Române.

Perioada cuprinsă între anii 1881 și 1954 este marcată de apariția *Gramaticii limbii române* sub îndrumarea colectivului redacțional al Academiei Române. Este *perioada de debut a modernizării* terminologiei gramaticale, dominate de transformări esențiale ce privesc noțiunile și termenii.

Partea gramaticii care se ocupă de studiul părților de vorbire se numește acum *morfologie*, eliminând termenul mai vechi, nepotrivit, *etimologie*.

Frecvența neologismelor este mult mai mare decât în perioada anterioară. Totodată, termenii sunt adaptați la specificul limbii române și nu mai sunt dublați sau explicați prin sinonime lexico-frazeologice. *Substantivul* și *adjectivul* sunt părți de vorbire de sine stătătoare, nemai făcând parte din clasa *numelor*. Chiar dacă până acum apăreau exemplificate, *substantivele epicene* și *mobile* nu au fost denumite întocmai, decât în perioada modernă, pentru prima dată. În cadrul categoriei cazului, *ablativul* dispare și se menționează o nouă tipologie a *dativului: etic* și *posesiv*. Tot în cadrul substantivului, în interiorul genului masculin și feminin, gramaticile românești moderne menționează existența unui așa-numit *gen personal*.

De asemenea, gradele de comparație ale adjectivelor primesc în schemă o ramificare a *comparativului (de superioritate, de egalitate și de inferioritate)*, respectiv a *superlativului relativ (de superioritate și de inferioritate)*.

Multiple schimbări se înregistrează în clasa lexico-gramaticală a pronumelui, unde apar menționate separat *formele accentuate* și *neaccentuate* ale *pronumelui personal*, *pronumele de politețe*, *pronumele negativ* și *pronumele de întărire*.

Și în cadrul clasificării numeralului sunt precizate *numeralele colective* și cele *adverbiale*.

Atât morfologia, cât și sintaxa dobândesc noțiuni noi și termeni noi (*diateză, verb copulativ, modul prezumtiv, timpurile, adverbul negativ, ~ predicativ, ~ demonstrativ, articolul posesiv genitival, ~ demonstrativ adjectival*, clasificarea detaliată a propozițiilor, *topica, predicatul nominal, numele predicativ, complementul de agent, ~ circumstanțial de scop, ~ condițional, ~ instrumental, ~ concesiv, ~ sociativ, ~ de relație, ~ consecutiv, ~ cumulativ, ~ opozițional, ~ de excepție, atributul substantival, ~ adjectival, ~ pronominal, ~ adverbial, ~ verbal, element predicativ suplimentar*, propozițiile subordonate corespunzătoare părților de propoziție etc.).

Am constatat, astfel, că lingviștii care au elaborat gramatici în această perioadă au urmărit și au continuat acțiunea de unificare și perfecționare a limbii române, au eliminat variantele terminologice dialectale, clarificând termenii, au adoptat și au adaptat neologismele, acordând atenție sporită sintaxei, pe care nu au mai tratat-o distinct, ci în strânsă interdependență cu morfologia.

Perioada de modernizare a continuat și în etapa de după 1954. Am numit-o *perioada contemporană*, fiind marcată de contribuții numeroase la conturarea unei terminologii gramaticale care să corespundă cu tendințele actuale în domeniul lingvistic. A doua lucrare de referință editată sub egida Academiei Române, venită destul de târziu, la o jumătate de secol de la *Gramatica* din 1954 este *Gramatica limbii române*, elaborată în două volume, *Cuvântul* și *Enunțul* în anul 2005. Aceasta a fost urmată, la cinci ani, de *Gramatica de bază a limbii române*, fiind însoțită de un caiet de exerciții.

Viziunea care domină aceste lucrări este modernă. Surprind unele accepții care diferă radical de lucrările de specialitate publicate în perioada anterioară. Printre acestea, enumerăm considerarea a nouă părți de vorbire, excluzând *articolul*, văzut ca *pronume semiindependent*, apariția *grupurilor nominale, adjectivale, pronominale, verbale, adverbiale, prepoziționale, interjecționale*, dezvoltarea tipologiei verbului, a adverbului, a complementului etc. De asemenea, frecvența neologismelor este mult mai mare; pe lângă termeni care se mențin, imprimând tradiție gramaticii, apar noțiuni noi, majoritatea explicate în lucrările lexicografice de specialitate (vezi *DSL*) (*arhigen, acuzativ posesiv, adjectivul situativ, ~ deictic, ~ modalizator, ~ de ierarhizare, ~ afectiv, reflexivul participativ, ~ posesiv, ~ factitiv, ~ inerent, verb de stare, ~ de eveniment, ~ agentiv, ~ nonagentiv, ~ zerovalent, ~ monovalent, ~ bivalent, ~ trivalent, ~ ergativ, ~ cauzativ-factitiv, ~ locativ, adverb epistemic, ~ deictic, ~ anaforic, ~ pro-frază, ~ de cuantificare, ~ situativ de aspect, ~ condițional, pronume*

semiindependent, complement circumstanțial cantitativ, ~ predicativ al obiectului, ~ posesiv, ~ comparativ, ~ matricial, ~ non-matricial, ~ argumental, ~ predicativ, ~ non-predicativ, ~ de modalitate, grup sintactic, ~ verbal, ~ nominal, ~ adjectival, ~ adverbial, ~ interjecțional, ~ prepozițional, ~ imbricare, rol tematic, Agent, Pacient, Temă, Experimentator, Beneficiar, Instrument, Siursă, Locativ etc.)

Terminologia contemporană din gramaticile analizate îndeplinește criteriul corelării cu terminologia internațională, caracterul *universal, monoreferențial* al majorității termenilor, *sensul denotativ* al acestora, care sunt proprii *terminologiei interne*.

Capitolul al V-lea, *Tradiție și înnoire în terminologia gramaticală românească*, cel mai amplu al lucrării, este structurat în trei subcapitole, după cum urmează:

5.1. *Dinamismul terminologiei gramaticale românești;*

5.2. *Tradițiile terminologiei gramaticale românești;*

5.3. *Înnoirile periodice ale terminologiei gramaticale românești.*

În acest capitol final am analizat comparativ termenii gramaticali, de la o perioadă la alta, demonstrând caracterul dinamic al terminologiei românești, examinând global căile și modalitățile dezvoltării terminologiei în domeniu, fenomenele perpetuării și consolidării unei tradiții terminologice, respectiv a înnoirilor permanente a termenilor și accepțiilor acestora în corelație cu progresele cercetărilor teoretice și practice în domeniul gramaticii.

Mai întâi, am considerat oportună realizarea unei *Anexe*, care a pornit de la ideea periodizării gramaticilor apărute din anul 1757 până în prezent. Aceasta a presupus sistematizarea și reprezentarea noțiunilor, culegerea, inventarierea, stocarea, clasarea și evaluarea termenilor existenți. Astfel, am analizat *prima perioadă, premodernă*, a gramaticilor vechi, scrise de Dimitrie Eustatievici Brașoveanul (1757), Ienăchiță Văcărescu (1787), Ion Budai-Deleanu (1812), Ion Heliade-Rădulescu (1828), Timotei Cipariu (1869), menționând termenii utilizați de aceștia, continuând cu a doua perioadă, *modernă*, pentru care am selectat lucrarea lui Hariton Tiktin (1895) și *Gramatica limbii române* a Academiei Române, editată în anul 1954, încheind cu *perioada contemporană*, marcată de lucrările de referință ale lingviștilor: Valeria Guțu Romalo, precum și ale colectivului redacțional al Academiei Române, care a elaborat *Gramatica limbii române* (2005), respectiv *Gramatica de bază a limbii române* (2010). Pentru fiecare dintre aceste perioade am specificat, în rubrica *Alte gramatici* doar termenii care sunt diferiți, menționând în paranteză autorul și anul apariției lucrării sale. Astfel, pentru prima etapă, am studiat și am adăugat corpusul aferent altor gramatici elaborate de lingviștii: Macarie (1772), Toader Școleriu (1789), Radu Tempea (1797), Constantin Diaconovici Loga (1822), Gheorghe Săulescu (1833), Iordache Golescu

(1840), Nicolau Bălășescu (1848), Petru M. Cîmpeanu (1848). Pentru a doua perioadă am precizat doar termenii diferiți din gramaticile lui Alexandru Philippide (1897), Iorgu Iordan (1937), Alexandru Rosetti și Jacques Byck (1945), precum și din ediția a doua a *Gramaticii limbii române* a Academiei Române din 1963. Ultima perioadă supusă analizei terminologice a adus termeni noi din lucrările lui Ion Coteanu (1982), Gheorghe Constantinescu-Dobridor (2001), Mioara Avram (2001).

Amploarea și dinamismul terminologiei gramaticale autohtone au reieșit din: interdisciplinaritatea termenilor care apar în *GALR* și sunt împrumutați din alte sau altor domenii științifice, situațiile când termenul nou este dublat și înlocuiește termenul vechi, unificarea variantelor provinciale.

Tradiția terminologică este configurată prin preluarea unor creații interne din perioadele anterioare (*nehotărîtoriu, viitoriu, comparațiune*), adaptate fonetic limbii române, prin crearea unor termeni adaptați din latina savantă (*propriu, comun, feminin, masculin, neutru*); prin împrumuturi din franceză (*adjectiv, alomorf, coeziune, conectiv*), latină (*ablativ, articol, cauzală, copulativ*), greacă (*apostrof, sintaxă*), engleză (*intensiune, enunț*), italiană (*deponent, pacient, relativ*), germană (*alomorf, lecțiune*). Am evidențiat, astfel, că mulți dintre termenii împrumutați pot avea etimologie multiplă. De asemenea, există și termeni care nu se regăsesc decât sporadic, fiind înlocuiți de alții considerați mai potriviți. Cei mai numeroși par a fi creațiile interne, formate prin derivare (*cădere, adăugător, mutarnice, împotrivoare, numărătoare*) și calcurile (*grai, ajiungătoriu, neam, singurit, înainte punere, în loc de nume*).

Inovația terminologică a fost evidențiată prin termenii și noțiunile noi, apăruiți de la o perioadă la alta.

De aceea am considerat bine-venită întocmirea unei liste cu termeni lingvistici recentți din *GALR* și/sau *GBLR* și compararea modului în care sunt explicați, corelând definițiile din cinci lucrări: trei lexicografice, de specialitate (*MDN, DEX* și *DSL*) și două de gramatică (*GALR* și *GBLR*), exemplificând: termeni care apar în *GALR* și/sau în *GBLR* și sunt menționați și în *DEX, MDN, DSL*; termeni care apar în *GALR* și/sau în *GBLR*, dar nu apar în *DEX* sau *MDN*; termeni care apar în *GALR* și/sau în *GBLR*, dar nu apar în *DSL*; termeni care sunt specifici anumitor domenii, altele decât domeniul lingvistic, gramatical și au fost preluați de *GALR, GBLR, DSL*, fără a fi menționați în *DEX* sau *MDN*; termeni întâlniți în *GALR* și/sau *GBLR*, care se caracterizează prin *interdisciplinaritate*, cărora *DEX* și *MDN* le precizează sensurile din mai multe domenii, inclusiv cel lingvistic, gramatical.

Lucrarea grupează aceste înnoiri pe epoci: a) începând cu a doua perioadă (*substantiv epicen, gen personal, comparativ de superioritate, pronume personal de politețe, adverb*

nehotărât, conjuncții corelative, enunț optativ, propoziție interogativă etc.); începând cu a treia perioadă (*arhigen, adjectiv calificativ, adjectiv modalizator, reflexiv obiectiv, adverb pro-frază, grup nominal etc.*). Am subliniat, totodată, *interdisciplinaritatea* unor termeni (*arbore, cap, lanț*), adaptarea diferită a unor termeni preluați din alte limbi (*structură de adâncime/de bază/profundă/subiacentă*) și, uneori, diferențe privind prezentarea lexicografică și definirea sensului acestora. Sunt exemplificați pe larg: termeni care apar în toate tratatele de specialitate și dicționarele lexicografice, cu definiții mai mult sau mai puțin diferite (*anaforă, antonomază, arhigen, deictic, modalizator*), termeni care apar numai în câteva dintre aceste lucrări, având așadar un ritm mai lent de intrare în circuitul științific și didactic (*agentiv, clitic, complementizator, ilocuționar, morf, rematizare, imbricare, stimul, comitativ, expletiv*).

Analizând *diacronic* și *sincronic* terminologia gramaticală românească, am ajuns la concluzia că aceasta este supusă permanent schimbării, în deplină concordanță cu evoluția disciplinelor științifice, că interesul pentru perfecționarea acesteia este în progres, iar păstrarea unui anumit termen trebuie să îndeplinească anumite criterii. De altfel, observând mobilitatea și transformarea terminologiei gramaticale, am considerat că ar fi oportună stabilirea unei corelații între dicționarele generale, cele speciale, gramatici, programele școlare și manualele de limba și literatura română.

În concluzie, analiza pe care am efectuat-o pe parcursul lucrării noastre de cercetare vine în sprijinul ideii că terminologia gramaticală românească a evoluat, fiind o îmbinare de *nou* și *vechi*, de *tradiție* și *inovație*. Terminologia gramaticală românească este de origine franceză, iar în ultimele decenii se poate observa o confruntare între terminologia tradițională și cea nouă, de origine engleză. Dinamica acestui lexic specializat este susținută de tendințele de achiziționare noilor termeni, datorită noutăților în domeniu, cât și obiectivului specialiștilor de a comunica într-o manieră exactă, în concordanță cu evoluția limbii române literare și a limbajului științific din secolul al XXI-lea.

Putem conchide, de asemenea, că dicționarele generale actuale nu țin pasul cu dinamica domeniului, întrucât apar unități terminologice și sensuri noi, curente, care sunt omise în lucrările lexicografice de referință.

Se impune, deci, o adaptare permanentă și periodică a terminologiei interne la terminologia externă și invers. Gramatica limbii române trebuie să fie, în primul rând accesibilă, ceea ce nu presupune fenomenul de *determinologizare*, ci selectarea celor mai fideli termeni care să exprime clar noțiunile lingvistice. Pe de altă parte, rămânem tributari opiniei că programa școlară de limba și literatura română ar trebui adaptată, iar manualele alternative să fie corelate permanent cu lucrările de specialitate în domeniul lingvistic. Prin

intermediul corpusului terminologic inventariat și al mijloacelor de formare a termenilor de la înființarea gramaticii până în prezent, am ajuns la concluzia că limba poate răspunde provocărilor actuale de înnoire.

Rezultatele cercetării noastre referitoare la evoluția terminologiei gramaticale românești pot fi utilizate în scopul inițierii activității de completare și de adaptare a dicționarilor generale, explicative, ale limbii române, a celor speciale și de elaborare a unor lucrări terminografice. Ne exprimăm speranța că se va rezolva problema editării manualelor și conceperea programelor școlare, precum și a altor lucrări cu caracter didactic, prin adaptarea acestora la lucrările lexicografice generale și cele de specialitate.

De-a lungul celor trei perioade de transformări esențiale, gramatica a fost supusă permanent înnoirilor terminologice, din dorința unificării și normării corecte a limbii. De aceea considerăm că studiul diacronic și sincron al terminologiei gramaticale ar trebui reluat, periodic, în vederea selectării, în lucrări de specialitate, a celor mai potriviți termeni care să reflecte realitatea lingvistică, tributară uzului literar, dar și normelor fonetice, lexicale, morfosintactice, ortografice, ortoepice și de punctuație.

Prezentul studiu constituie, în consecință, o „monografie” a terminologiei lingvistice, care evidențiază confruntarea continuă dintre *tradiție* și *inovație*, fără a epuiza aspectele teoretice și practice, privitoare la gramatica românească.

BIBLIOGRAFIE

- Andrei 1987**= Andrei, Nicolae, *Dicționar etimologic de termeni științifici – Elemente de compunere greco-latine*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987
- Andrei-Ghiță 1996**= Andrei, Mihail, Ghiță, Iulian, *Limba română. Fonetică, lexicologie, morfosintaxă. Sinteze și exerciții*, Editura Corint, București, 1996
- Andrei 2003**= Andrei, Nicolae, *Dicționarul etimologic de termeni științifici*, Editura Oscar Print, București, 2003
- Avram 1966**= Avram, Mioara, „Prima gramatică a limbii române”, în *Limba Română*, XV, nr. 5, 1966
- Avram 1992**= Avram, Mioara, „Introducere” la *Opere*, vol. II, de Timotei Cipariu, Editura Academiei, București, 1992
- Avram 2001**= Avram, Mioara, *Gramatica pentru toți (ediția a III-a)*, Editura Humanitas, București, 2001
- Bălan Mihailovici 2003**= Bălan Mihailovici, Aurelia, *Noțiuni de terminologie: despre viața cuvintelor și problemele terminologiei actuale*, Editura Oscar Print, București, 2003
- Bălășescu 1848**= Bălășescu, Nicolau, *Gramatică română pentru seminarii și clase mai înalte (gramatica dacoromână)*, Tipografia lui Gheorghiu de Clozius, Sibiu, 1848
- Bejan 1997**= Bejan, Dumitru, *Gramatica limbii române, Compendiu*, Editura Echinoc, Cluj, 1997
- Béjoint-Thoiron 2000**= Béjoint, Henri, Thoiron, Philippe, *Le sens en terminologie*, Presses Universitaires de Lyon, Lyon, 2000
- Bidu-Vrănceanu 2000** = Bidu-Vrănceanu, Angela, *Lexic comun, lexic specializat*, Editura Universității din București, București, 2000
- Bidu-Vrănceanu 2001**= Bidu-Vrănceanu, Angela, *Lexic științific interdisciplinar*, Editura Universității din București, București, 2001
- Bidu-Vrănceanu 2005**= Bidu-Vrănceanu, Angela, „Structură și funcționare a lexicului specializat-termeni politici”, în *Limba română-structură și funcționare* (coord. Gabriela Pană Dindelegan), vol. II, Editura Universității din București, București, 2005
- Bidu-Vrănceanu 2007 A**= Bidu-Vrănceanu, Angela, *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*, Editura Universității din București, București, 2007

- Bidu-Vrănceanu 2007 B**= Bidu-Vrănceanu, Angela, „Terminologie și lingvistică”, în *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan la aniversare*, Editura Universității din București, București, 2007
- Bidu-Vrănceanu și Forăscu 1988**= Bidu-Vrănceanu, Angela, Forăscu, Narcisa, *Cuvinte și sensuri*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988
- Bidu-Vrănceanu 2009**= Bidu- Vrănceanu, Angela, „Metaforele din lexicul specializat”, în *Limba română: teme actuale. Actele celui de-al 8-lea Colocviu al Catedrei de limba română*, Editura Universității din București, București, 2009
- Bidu-Vrănceanu 2010**= Bidu-Vrănceanu, Angela, *Terminologie și terminologii*, Editura Universității din București, București, 2010
- Bidu-Vrănceanu 2011**= Bidu-Vrănceanu, Angela, „Variația în terminologie”, în *Limba română: ipostaze ale variației lingvistice. Actele celui de-al 10-lea Colocviu al Catedrei de limba română*, Editura Universității din București, București, 2011
- Bidu-Vrănceanu 2012**= Bidu-Vrănceanu, Angela, *Terminologie și terminologii, II*, Editura Universității din București, București, 2012
- Bogdan 1891**= Bogdan, Ioan, „Un lexicon slavo-român din secolul XVIII”, în *Convorbiri literare*, XXV, 1891
- Busuioc, Cucu 2001**= Busuioc, Ileana, Cucu, Mădălina, *Introducere în terminologie*, Credis, București, 2001
- Butnariuc 2006**= Butnariuc, Cristina Geanina, *Istoria gramaticii românești*, București, 2006
- Cabré 1991**= Cabré, Maria Teresa, „Terminologie ou terminologies? Spécialité linguistique ou domaine interdisciplinaire?”, în *Meta*, XXXV, nr.1, 1991
- Cabré 1998**= Cabré, Maria Teresa, *La terminologie. Théorie, méthode et applications*, Presses de l'Université d'Ottawa et Armand Colin, 1998
- Cabré 2000**= Cabré, Maria Teresa, „Sur la représentation mentale des concepts: bases pour une tentative de modélisation”, în H. Béjoint, Ph. Thoiron, 2000, *Le sens en terminologie*, Lyon, Presses Universitaire de Lyon
- CDL 1973**= Diaconovici Loga, Constantin, *Gramatica românească (1822)*, Text stabilit, prefață, note și glosar de Olimpia Șerban și Eugen Dorcescu, Timișoara, 1973
- Chivu 1981**= Chivu, Gheorghe, „Stilul celor mai vechi texte românești (1680-1780), I- Introducere, II- Stilul textelor lingvistice, III- Stilul textelor matematice, IV- Stilul textelor medicale, V- Stilul textelor filozofice”, în *Limba Română*, XXX, Academia Republicii Socialiste România, Institutul de Lingvistică, București, 1980-1981
- Ciobanu 1998**= Ciobanu, Georgeta, *Elemente de terminologie*, Mirton, Timișoara, 1998

Cipariu 1854= Cipariu, Timotei, „Elemente de limbă după dialecte și monumente vechi în *Opere*, vol. I, Ediție îngrijită de Carmen Gabriela Pamfil, Editura Academiei Române, București, 1987

Cipariu 1855= Cipariu, Timotei, *Compendiu de gramatica limbii române*, în *Opere*, vol. II, Editura Academiei Române, București, 1992

Cipariu 1869= Cipariu, Timotei, „Gramatica limbii române, Partea I. Analitică”, în *Opere*, vol. II, Ediție îngrijită de Carmen Gabriela-Pamfil, *Introducere* de Mioara Avram, Editura Academiei Române, București, 1992

Cipariu 1877= Cipariu, Timotei, „Gramatica limbii române, Partea a II-a. Sintetică” în *Opere*, vol. II, Ediție îngrijită de Carmen Gabriela-Pamfil, *Introducere* de Mioara Avram, Editura Academiei Române, București, 1992

Cîmpeanu 1848= Cîmpeanu, Petru M., *Gramatică românească*, Tipografia Institutului Albinei, Iași, 1848

Corniș-Pop 1980= Corniș-Pop, Michaela, *Transformări în frază: o analiză contrastivă a limbilor română și engleză (teză de doctorat)*, Cluj-Napoca, 1980

Costescu 1920= Costescu, Gheorghe N., *Metodica limbii române*, vol. I, Editura Viața Românească, București, 1920

Costinescu 1972= Costinescu, Mariana, „Normă și dialect în primele gramatici românești”, în *Studii de limbă literară și filologie*, II, 1972

Costinescu 1870= Costinescu, Ion, *Vocabularu romano-francesu*, București, 1870

Coteanu 1962= Coteanu, Ion, „Considerații asupra structurii stilistice a limbii”, în *Probleme de Lingvistică Generală*, IV, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1962

Coteanu-Dănăilă 1970= Coteanu, Ion, Dănăilă, Ion, *Introducere în lingvistica și filologia românească*, Editura Academiei, București, 1970

Coteanu 1973= Coteanu, Ion, *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973

Coteanu 1977= Coteanu, Ion, „Semantica și funcția reflexivă a limbii”, în *Studii de lingvistică generală*, vol. VII, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1977

Coteanu 1990= Coteanu, Ion, *Gramatică, stilistică, compoziție*, Editura Științifică, București, 1990

Coteanu 1990 A= Coteanu, Ion, „Terminologia tehnico-științifică. Aspecte, probleme”, în *Limba Română*, XXXIX, nr. 2, Academia Republicii Socialiste România, Institutul de Lingvistică, București, 1990

- Coteanu 1990 B**= Coteanu, Ion, *Gramatică, stilistică, compoziție*, Editura Științifică, București, 1990
- Covaci-Radnev 1953**= Covaci, Ștefan, Radnev, M., *Unele probleme în legătură cu folosirea terminologiei științifice*, în „Contemporanul”, nr. 34, 1953
- Crețu 1900**= Crețu, Grigore, *Studiu introductiv la Mardarie Cozianul, Lexicon slavo-românesc și tâlcuirea numelor din 1649*, București, 1900
- Darie 1978**= Darie, Alexandrina, „Unele probleme ale metodologiei predării limbii române în lumina lingvisticii moderne”, în *Limbă și Literatură*, Societatea de Științe Filologice din Republica Socialistă România, București, 1978
- DEB 1757**= Eustatievici Brașoveanul, Dimitrie, *Gramatica rumânească (1757), Ediție, studiu introductiv și glosar de N.A. Ursu*, Editura Științifică, București, 1969
- Depecker 2002**= Depecker, Loïc, *Entre signe et concept: élément de terminologie générale*, Paris, Presses Sorbonne Nouvelle, 2002
- Depecker 2011**= Depecker, Loïc, „Comment aborder le concept d'un point de vue linguistique”, în *Terminologie I*, 2011
- Diaconescu 1982**= Diaconescu, Paula, „Gramatica tradițională. Recitare”, în *Limba Română*, XXXI, nr. 2, Academia Republicii Socialiste România, Institutul de Lingvistică, București, 1982
- Diaconescu 1989**= Diaconescu, Ion, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989
- Diaconovici 1902** = Diaconovici, Corneliu, *Enciclopedia Română*, publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român, tomul I-III, Sibiu, Editura și Tipografia lui W. Kraft, 1902
- Dimitriu 1982**= Dimitriu, Cornel, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Editura Junimea, Iași, 1982
- Dragomirescu 1969**= Dragomirescu, Gheorghe N., „Despre unele noțiuni gramaticale și nomenclatura lor”, în *Limbă și Literatură*, 20, Societatea de Științe Filologice din Republica Socialistă România, București, 1969
- Drașoveanu 1970**= Drașoveanu, D. D., *Un acord discutabil*, CL, XV, nr.2, 1970
- Drașoveanu 1973**= Drașoveanu, D. D., *Sintagma „verb+adjectiv”- o certitudine?*, CL, XVIII, nr. 2, 1973
- Drăgan 2010**= Drăgan, Gleb, „Despre terminologia cognitivă”, în *Proceedings*, 2010
- Drăgan 2012**= Drăgan, Gleb, *Terminologie cognitivă. Volum antologic*, AGIR, București, 2012

Drăganu 1945= Drăganu, Nicolae, *Elemente de sintaxă a limbii române*, Institutul de lingvistică română, București, 1945

Felber 1987= Felber, Helmut, *Manuel de terminologie*, Unesco, Infoterm, 1987

Frunză 1918= **Frunză, A.**, *Gramatica limbii române*, Tipografia Curții Regale, București, 1918

Gaudin 2003= Gaudin, François, *Socioterminologie. Une approche sociolinguistique de la terminologie*, De Boeck et Larquier, Editions Duculot, Bruxelles, 2003

GCD 2001= Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, *Gramatica limbii române*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2001

Gheție 1958= Gheție, Ion, „Prima gramatică românească modernă”, în *Omagiu lui Iorgu Jordan. Cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, Editura Academiei Republicii Populare România, 1958

Gheție 1966= Gheție, Ion, *Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966

Goian 1961= Goian, Gheorghe, *Baza logică a predării și însușirii terminologiei științifice*, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, București, 1961

Golescu 1840= Golescu, Iordache, *Băgări de seamă asupra canoanelor gramaticești*, București, Tipografia lui Eliad, 1840

Goosse 1975= Goosse, André, *La néologie française aujourd'hui. Observations et réflexions*, Conseil International de la Langue Française, Paris, 1975

Greco 1970= Greco, V. Victor, „Unitatea limbii în concepția și preocupările lui Timotei Cipariu”, în *Limba și literatură*, vol. 26, 1970

Guțu Romalo 1963= Guțu Romalo, Valeria, *Despre clasificarea părților secundare de propoziție*, în *Limba Română*, XII, nr.1, 1963

Guțu Romalo 1973= Guțu Romalo, Valeria, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973

Guțu Romalo 1980= Guțu Romalo, Valeria, *Ediție și studiu la Gramatica românească de I. Heliade Rădulescu*, Editura Eminescu, București, 1980

Guțu Romalo 1985= Guțu Romalo, Valeria, „În legătură cu metalimbajul”, în *Studii și Cercetări Lingvistice*, XXX, nr. 3, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Institutul de Lingvistică, București, 1985

Guțu Romalo 1997= Guțu Romalo, Valeria, „Termenul-unitate a limbii” în *Limba Română*, XLVI, nr. 1-3, Academia Republicii Socialiste România, Institutul de Lingvistică, București, 1997

- Haneş 1970**= Haneş, Petre V., „Gramatica lui Ienăchiță Văcărescu” în *Studii de istorie literară*, București, 1970
- Haşdeu 1878**= Haşdeu Petriceicu, Bogdan, *Cuvente den bătrâni*, vol I, București, 1878
- Hazy 1964**= Hazy, Ştefan, „O parte de propoziție în discuție”, în *Cercetări de Lingvistică*, IX, nr.2, Academia Republicii Socialiste România, Institutul de Lingvistică, Cluj, 1964
- Hazy 1997**= Hazy, Ştefan, *Predicativitatea: determinare contextuală analitică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997
- Hodiş 1969**= Hodiş, Viorel, „Aspecte ale multiplei subordonări în frază”, în *Cercetări de Lingvistică*, XIV, nr. 2, Academia Republicii Socialiste România, Institutul de Lingvistică, Cluj, 1969
- Hristea 1968**= Hristea, Theodor, *Probleme de etimologie: studii, articole, note*, Editura Ştiinţifică, București, 1968
- Hristea 1984**= Hristea, Theodor (coordonator), *Sinteze de limba română*, Editura Albatros, București, 1984
- IBD 1812**= Budai-Deleanu, Ion, *Scrieri lingvistice. Text stabilit și glosar de Mirela Teodorescu*, Editura Ştiinţifică, București, 1970
- IBD 1970**= Budai-Deleanu, Ion, „Temeiurile gramaticii românești”, în *Scrieri lingvistice*, București, 1970
- IHR 1828**= Heliade-Rădulescu, Ion, *Gramatică românească*, 1828, (ediție și studiu de Valeria Guţu Romalo), Editura Eminescu, București, 1980
- Ionaşcu 1914**= Ionaşcu, Romulus, *Gramatici români. Tractat istoric despre evoluția studiului gramaticii limbii române de la 1757 până astăzi*, Iași, 1914
- Ionescu 1992**= Ionescu, Emil, *Manual de lingvistică generală*, Editura All, București, 1992
- Iordan 1937**= Iordan, Iorgu, *Gramatica limbii române*, Cartea românească, București, 1937
- Iordan 1946**= Iordan, Iorgu, *Gramatica limbii române*, Editura Remus Cioflec, București, 1946
- Iordan 1948**= Iordan, Iorgu, *Limba română actuală. O gramatică a „greşelilor”*, Institutul de arte grafice Alexandru A. Terek, Iași, Socec, București, 1948
- Iordan 1954**= Iordan, Iorgu, *Limba română contemporană*, Editura Ministerului Învăţământului, 1954
- Iordan 1956 A**= Iordan, Iorgu, *Scurt istoric al principalelor lucrări de gramatică românească*, în *Limbă și literatură*, II, 1956
- Iordan 1956 B**= Iordan, Iorgu, *Limba română contemporană*, Editura Ministerului Învăţământului, 1956

- Jordan 1969**= Jordan, Iorgu, *Alexandru I. Philippide*, București, Editura Științifică, 1969
- Jordan 1978**= Jordan, Iorgu (coord.), *Istoria lingvisticii românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978
- Jordan-Robu 1978**= Jordan, Iorgu, Vladimir, Robu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978
- Iorga 1969**= Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, vol. II, Editura Didactică și Pedagogică, 1969
- Irimia 1997**= Irimia, Dumitru, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 1997
- ***Istoria lingvisticii românești 1978**= *Istoria lingvisticii românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978
- Istrate 1970**= Istrate, Gavril, „Gramatica lui Radu Tempea” în *Limba română literară. Studii și articole*, București, 1970
- Ivănescu 1965**= Ivănescu, Gheorghe, „Nume și verb” în *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, Editura Academiei, București, 1965
- Jakobson 1963**= Jakobson, Roman, *Essais de linguistique général. Les fondations du langage*, Les Éds. de Minuit, Paris, 1963
- Kocourek 1994/1995**= Kocourek, Rostislav, *Terminologie et linguistique de spécialité*, vol. 7, Halifax 1994/1995
- Lambrior 1892**= Lambrior, Alexandru, *Gramatica română, vol. I, Fonetica și morfologia*, Iași, 1892
- Lambrior 1893**= Lambrior, Alexandru, *Gramatica română, vol. al II-lea, Sintaxa*, Iași, 1893
- Laurian și Massim 1871-1876**= Laurian, August Treboniu, Massim, Ion, *Dicționarul limbei române*. După însărcinarea dată de Societatea Academică Română, Noua tipografie a laboratorilor români, București, 1871-1876
- Lerat 1995**= Lerat, Pierre, *Les langues spécialisées*, Presses Universitaires de France, Paris, 1995
- Lehmann și Martin-Berthet 1998**= Lehmann, A., Martin-Berthet, F. 1998, *Introduction à la lexicologie. Sémantique et morphologie*, Dunod
- Macarie 1772**= Macarie, *Gramatica rumânească*, 1772
- Macrea 1956**= Macrea, Dimitrie, „Opera lingvistică a lui Sextil Pușcariu”, în *Limba română*, V, nr.6, 1956
- Macrea 1982**= Macrea, Dimitrie, „Terminologia științifică și tehnică în limba română contemporană”, în *Probleme ale structurii și evoluției limbii române*, Editura Științifică și

Enciclopedică, București, 1982 (republicat din „Studii de lingvistică română”, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970)

Maneca 1956= Maneca, Constant, „Considerații asupra frecvenței cuvintelor în limba română literară contemporană”, în *Studii și cercetări de lingvistică*, XVII, nr. 6, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Institutul de Lingvistică, București, 1956

Maneca 1966= Maneca, Constant, „Considerații asupra stilurilor limbii române literare în lumina frecvenței cuvintelor”, în *Limba Română*, XV, nr. 4, Academia Republicii Socialiste România, Institutul de Lingvistică, București, 1966

Maneca 1967= Maneca, Constant, „Probleme actuale ale terminologiei științifice și tehnice românești”, în *Limba Română*, XVI, nr. 6, Academia Republicii Socialiste România, Institutul de Lingvistică, București, 1967

Manliu 1888= Manliu, Ioan, *Curs elementar de limba română. Etimologia, ortografia și compozițiunile*, Editura Librăriei Socec&Comp., București, 1888

Manliu 1892= Manliu, Ioan, *Curs elementar de limba română. Etimologia, ortografia și compozițiunile*, Editura Librăriei Socec & Comp., București, 1892

Manoliu-Manea 1973= Manoliu-Manea, Maria, *Structuralismul lingvistic*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973

Marcu 1974= Marcu, Florin, „Bazele elaborării și însușirii terminologiei științifice”, în *Limba Română*, XXIII, nr. 5, Academia Republicii Socialiste România, Institutul de Lingvistică, București, 1974

Marcu 2001= Marcu, Mihaela, *Evoluția terminologiei gramaticale românești în perioada 1757-1877* (Teză de doctorat), (coord. prof. univ. dr. Flora Șuteu), Universitatea din Craiova, 2001

Marcus 1970= Marcus, Solomon, *Poetica matematică*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970

Miclău 1981= Miclău, Paul, „Dimensiunea semantică a limbajelor specializate”, în *Semantică și semiotică* (sub red. acad. Ion Coteanu și a Luciei Wald), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981

Micu-Șincai 1780= Micu, Samuil, Șincai, Gheorghe, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, Cluj- Napoca, Dacia, 1780

Mihail 1963= Mihail, Zamfira, „Gramatica românească a lui Toader Școleriu, (Lecciónes, Iași, 1789)”, în *Studii și cercetări științifice*, Iași, XIV, 2, 1963

- Mladin 2001**= Mladin, Constantin Ioan, *Probleme ale terminologiei sintactice moderne în româna contemporană* (Teză de doctorat), (coord. prof. univ. dr. Flora Șuteu), Universitatea din Craiova, 2001
- Mortureux 1997**= Mortureux, Marie-Françoise, *La lexicologie entre langue et discours*, Paris, SEDES, 1997
- Munteanu-Țâra 1978**= Munteanu, Ștefan, Țâra, V., *Istoria limbii române literare*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978
- Munteanu-Țâra 1983**= Munteanu, Ștefan, Țâra, V., *Istoria limbii române literare*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983
- Nădejde 1884**= Nădejde, Ioan, *Gramatica limbii române. Fonetica, etimologia, sintaxa și istoria limbii pentru clasele liceale*, Editura Librăriei Petru C. Popovici, Iași, 1884
- Neamțu 1986**= Neamțu, G. G., *Predicatul în limba română. O reconsiderare a predicatului nominal*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986
- Niculescu 1978**= Niculescu, Alexandru, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978
- Pană Dindelegan 1978**= Pană Dindelegan, Gabriela, „Aspecte ale raportului dintre terminologia sintactică modernă și cea tradițională”, în *Limbă și Literatură*, 2, Societatea de Științe Filologice din Republica Socialistă România, București, 1978
- Pană Dindelegan 1992**= Pană Dindelegan, Gabriela, „Structura Adjectiv+ Prepoziție+ Nominal: descriere sintactică, interpretare semantică”, AUB, *Limba Română*, XXXI, 1992
- Pană Dindelegan 1997**= Pană Dindelegan, Gabriela, „Terminologia lingvistică actuală, între tradiție și inovație” în *Limbă și literatură*, XVII, vol. II, 1997
- Pascale**= Pascale, Laura Elena, *Terminologia lingvistică în primele gramatici românești* (teză de doctorat), (coord. prof. univ. dr. Nicolae Saramandu), Universitatea din București
- Pavel, Rucăreanu 2001**= Pavel, Eugeniu, Rucăreanu, Costin, *Introducere în terminologie*, Editura Academiei Române& Editura Agir, București, 2001
- Petrina 1994**= Petrina, Elena, „Introducerea unor elemente de lingvistică modernă în lecțiile de sintaxă”, în *Caietele Sesiunii de Comunicări Științifice*, Școala „Al. Vlahuță”, Cluj-Napoca, 1994
- Philippide 1894**= Philippide, Alexandru, *Principii de istoria limbii*, republicat în „Alexandru Philippide, Opere alese. Teoria limbii”, Iași, 1894
- Philippide 1897**= Philippide, Alexandru, *Gramatica elementară a limbii române*, Editura Librăriei Isr. Kupperman, 1897

Philippide 1994= Philippide, Alexandru, *Gramatica elementară a limbii române* (editat de G. Ivănescu și Carmen Gabriela Pamfil), Editura Academiei Republicii Socialiste Române, București, 1994

Pitar 2009= Pitar, Mariana, *Manual de terminologie și terminografie*, Mirton, Timișoara, 2009

Popovici 1921= Popovici, Eusebiu, *Gramatica română*, Editura Librăriei „Școala română”, Suceava, 1921

Pușcariu 1897= Pușcariu, Sextil, *Limba maternă. Curs metodic de gramatică românească pentru Institutele pedagogice și școlile populare române*, 1897

Pușcariu 1976= Pușcariu, Sextil, *Limba română, vol. I, Privire generală*, Editura Minerva, București, 1976

Rastier 1995= Rastier, François, „Le terme: entre ontologie et linguistique”, în *Banque de mots*, 7/1995

Rey 1992= Rey, Alain, *La terminologie: noms et notions*, PUF, Paris, 1992

Rizea 2009= Rizea, Monica Mihaela, „Termenul din perspectiva unei terminologii externe”, în *Limba română: teme actuale. Actele celui de-al 8-lea Colocviu al Catedrei de limba română*, Editura Universității din București, București, 2009

Rosetti 1943= Rosetti, Alexandru, *Gramatica limbii române*, Editura Ziarului *Universul*, București, 1943

Rosetti-Byck 1945= Rosetti, Alexandru, Byck, Jacques, *Gramatica limbii române*, Ediția a doua revăzută și adăugită, Editura *Universul*, București, 1945

Rosetti-Cazacu-Onu 1971= Rosetti, Alexandru, Cazacu, Boris, Onu, Liviu, *Istoria limbii române literare*, Editura Minerva, București, 1971

Samuil-Șincai 1980= Samuil, Micu, Șincai, Gheorghe, *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980

Săulescu 1833= Săulescu, Gheorghe, *Gramatică românească sau observații gramaticesti asupra limbei românești. Pentru școlile normale și gimnaziale. Partea I-a, etimologică. II parte, sintactică*, Iași, Tipografia S. Mitropolii, 1833

Seche 1974= Seche, Luiza, „Probleme actuale ale terminologiei științelor sociale” (Consfățuire științifică, 26 aprilie 1974), în *Limba Română*, XXIII, nr. 5, Academia Republicii Socialiste România, Institutul de Lingvistică, București, 1974

Slama-Cazacu 1999= Slama, Cazacu, Tatiana, *Psiholingvistica. O știință a comunicării*, Editura All, București, 1999

- Slușanschi 1971**= Slușanschi, D., „Studiul vocabularelor speciale”, în *Studii și cercetări de lingvistică*, nr. 6, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Institutul de Lingvistică, București, 1971
- Spilner 1994**= Spilner, B., „Terminologie et connotations” în *Français scientifique et technique et le dictionnaire de langue*, D. Candel (ed.), Didier Erudition, Paris, 1994
- Staicu= Staicu**, *Tâlcuirea sau arătarea gramaticii slavonești a învățătorului Staicu de la Școala de slavonie din Târgoviște*
- Stati 1955**= Stati, Sorin, *Contribuții la studiul definiției și clasificării propozițiilor*, SCL, VI, nr.3-4, 1955
- Stati 1972**= Stati, Sorin, *Elemente de analiză sintactică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972
- Stoichițoiu-Ichim 2005**= Stoichițoiu- Ichim, Adriana, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate*, Editura Bic All, București, 2005
- Stoichițoiu-Ichim 2006**= Stoichițoiu- Ichim, Adriana, *Creativitate lexicală în româna actuală*, Editura Universității din București, 2006
- Strungaru 1973**= *Staicu gramăticul. Contribuții la istoria scrisului românesc din secolul al XVII-lea*. Rezumatul tezei de doctorat, București, T.U.B., 1973
- Suchianu- Stroescu 1928**= Suchianu, I., Stroescu, M., *Citire, gramatică și stil pentru clasa a IV-a secundară*, Editura Librăriei Socec&Comp., București, 1928
- Șăineanu 1887**= Șăineanu, Lazăr, *Încercare asupra semasiologiei limbii române. Studii istorice despre tranzițiunea sensurilor*, București, Tipografia Academiei Române, 1887
- Șăineanu 1890**= Șăineanu, Lazăr, *Lingvistica contemporană sau Școala Neo-Gramaticală*, I. G. Haiman Librar Editor, București, 1890
- Șăineanu 1892**= Șăineanu, Lazăr, *Ioan Eliad Rădulescu ca gramatic și filolog*, București, 1892
- Șăineanu 1895**= Șăineanu, Lazăr, *Istoria filologiei române cu o privire retrospectivă asupra ultimelor decenii (1870-1895)*, *Studii critice*, ediția a 2-a, , Editura Librăriei Socec & Co., București, 1895
- Școleriu 1789**= Școleriu, Toader, *Lecciónes adecă cuvântare, scoase de la întâie parte a gramaticii... În tipografie ce politicească, În târgul Ieșului*, 1789, noiembrie, 8
- Șerban 1964**= Șerban, Vasile, *Curs practic de sintaxă a limbii române*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1964
- Șerban-Dorcescu 1973**= Șerban, Olimpia, Dorcescu, Eugen, *Text stabilit, prefață, note și glosar la Gramatica românească* de Constantin Diaconovici Loga, Timișoara, 1973

- Șotropa 1931**= Șotropa, Dr. C., *Gramatica limbii române*, Alcalay, 1931
- Tempea 1797**= Tempea, Radu, *Gramatică românească alcătuită de...*, Sibiu, Tipografia lui Petru Bart, 1797
- Teodorescu 1977**= Teodorescu, Ecaterina, *Raportul apozitiv și cel predicativ*, AUI, tomul XX, Secțiunea III, e. Lingvistică, 1977
- Tiktin 1891**= Tiktin, Hariton, *Gramatica română pentru învățământul secundar. Teorie și practică. Partea I*, Iași, 1891
- Tiktin 1893**= Tiktin, Hariton, *Gramatica română pentru învățământul secundar. Teorie și practică. Partea a II-a*, Iași, 1893
- Tiktin 1945**= Tiktin, Hariton, *Gramatica română. Etimologia și sintaxa*, Editura Tempo, București, 1945 (ediție revăzută de Ion Aurel Candrea)
- Toma 2005**= Toma, Alice, „Perspective lingvistice în caracterizarea științelor tari și a științelor slabe”, în *Analele Universității din București – Limba și literatura română*, LIV, București, 2005
- Toma 2010 A**= Toma, Alice, „Tradiție și inovație. Terminologia matematică”, în *Terminologie și terminologii*, (coord. Angela Bidu-Vrănceanu), Editura Universității din București, București, 2010
- Toma 2010 B**= Toma, Alice, „Multilinguisme. Terminologie. Néologie”, în *Limba română: ipostaze ale variației lingvistice. Actele celui de-al 10-lea Colocviu al Catedrei de limba română*, Editura Universității din București, București, 2010
- Toma 2011**= Toma, Alice, „Multilinguisme. Terminologie. Néologie”, în *Limba română: ipostaze ale variației lingvistice. Actele celui de-al 10-lea Colocviu al Catedrei de limba română*, Editura Universității din București, București, 2011
- Ursu 1961**= Ursu, Neculai Alexandru, „Modelul francez al gramaticii lui I. Eliade Rădulescu” în *Limba română*, X, nr. 4, 1961
- Ursu 1962**= Ursu, Neculai Alexandru, *Formarea terminologiei științifice românești*, Editura Științifică, București, 1962
- Ursu 1967**= Ursu, Neculai Alexandru, „Modelul latin al gramaticii lui Dimitrie Eustatievici Brașoveanul”, în *Limba Română*, XVI, nr.5, 1967
- Ursu 1969**= Ursu, Neculai Alexandru, *Studiu introductiv la Dimitrie Eustatievici, Gramatica românească (1757). Prima gramatică a limbii române*, București, Editura Științifică, 1969
- Vascenco 1975**= Vascenco, Victor, *Probleme de terminologie lingvistică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1975

Văcărescu 1787= Văcărescu, Ienăchiță, *Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orânduelelor gramaticii românești*, Râmnic, 1787

Vendryes 1921= Vendryes, J., *Le langage. Introduction linguistique à l'histoire*, Édition La naissance du livre, Paris, 1921

VGR ș.a. 1967= Iordan, Iorgu, Valeria Guțu- Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Editura Științifică, București, 1967

Vintilă-Rădulescu 1999= Vintilă-Rădulescu, Ioana, *Terminologia și problemele ei actuale*, Editura Academiei Române, București, 1999

Dicționare și gramatici elaborate de colective de specialiști

*****DEA 2004**= *Dicționar explicativ pentru științele exacte. Terminologie*, (coord. Gleb Drăgan), Editura Academiei Române și Editura Agir, București, 2004

*****DEX 2009**= *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, - Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2009

*****DEXI 2007**= *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, (coord. Eugenia Dima), Editura Arc&Gunivas, Geneva, Italia, 2007

*****DFN 2009** = Neveu, Frank, *Dictionnaire des sciences du langage*, Armand Collin, Paris, 2009

*****DSL 2005** = Bidu-Vrănceanu, Angela ș. a., *Dicționar de științe ale limbii*, Ediția a 2-a, Editura Nemira & Co, București, 2005

*****DTL₁**- Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, *Mic dicționar de terminologie lingvistică*, Editura Albatros, București, 1980

*****DTL₂**- Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, *Dicționar de termeni lingvistici*, Editura Teora, București, 1998

*****DTL 1998** = Dobridor Constantinescu, Gheorghe, *Dicționar de termeni lingvistici*, Editura Teora, București, 1998

*****ELR 2001** = *Enciclopedia limbii române*- Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, coord. Marius Sala, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001

*****GA IA**= *Gramatica limbii române*, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1954

*****GA IB**= *Gramatica limbii române*, vol. al II-lea, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1954

- *****GA IIA**= *Gramatica limbii române*, vol. I, (ediție revăzută și adăugită), Editura Academiei Republicii Socialiste Române, București, 1966
- *****GA IIB**= *Gramatica limbii române*, vol. al II-lea, (ediție revăzută și adăugită), Editura Academiei Republicii Socialiste Române, București, 1966
- *****GALR I**= *Gramatica limbii române, Cuvântul*, Editura Academiei Române, București, 2005
- *****GALR II**= *Gramatica limbii române, Enunțul*, Editura Academiei Române, București, 2005
- *****GBLR**= *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Academiei Române, București, 2010
- *****GLR**, *Gramatica limbii române. Manual unic pentru clasele medii VIII-XI*, ESLȘD, București, 1950
- *****ELR 2001** = *Enciclopedia limbii române*- Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, (coord. Marius Sala), Editura Univers Enciclopedic, București, 2001
- *****MDA 2003** = *Micul dicționar academic*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan- Al. Rosetti”, Editura Univers Enciclopedic, București, 2003
- *****MDN 2008**= *Marele dicționar de neologisme*, ediția a X-a revizuită, (coord. Florin Marcu), Editura Saeculum Vizual, București, 2008